

ŠTREKELJ, PYPIN IN OPREDELITEV LITERARNE ZGODOVINE

Ko je Karel Štrekelj (1859–1912) na univerzi v Gradcu leta 1899 začel predavati zgodovino slovenskega slovstva, je v uvodu podal zanimivo teoretično-metodološko opredelitev literarne zgodovine. Članek analizira to besedilo, ocenjuje njegov pomen za takratno razvojno stopnjo literarne vede na Slovenskem, vendar ugotavlja, da to ni izvirnik, temveč prevod in da je njegov pravi avtor ruski literarni in kulturni zgodovinar A. N. Pypin. V dodatku je besedilo prvič objavljeno po Štrekljevem rokopisu.

When Karel Štrekelj (1859–1912) in 1899 began his lectures on the history of Slovene literature at the University of Graz, he presented an interesting theoretical-methodological definition of literary history in the introduction. The paper analyzes this text, evaluates its importance for the developmental stage of literary scholarship in Slovene lands at the time, but comes to the conclusion that the text is not an original piece of work but, rather, a translation and that its real author is the Russian literary and cultural historian A. N. Pypin. In the appendix the text is published for the first time according to Štrekelj's manuscript.

Opus Karla Štreklja je bil v zadnjem času pri nas deležen precejšnje pozornosti: ob stoti obletnici izida prvega zvezka njegove velike zbirke *Slovenske narodne pesmi* je bilo njemu in Matiju Murku posvečeno mednarodno znanstveno srečanje v Ljubljani; poleg kongresnega zbornika¹ se je z njim ukvarjalo še nekaj posameznih objav. Ob tej priložnosti je bila ponovno priklicana v spomin in podrobneje kot prej osvetljena marsikatera značilna sestavina njegovega dela, vendar se predstave o njem v glavnih potezah niso bistveno spremenile: v današnjem obzorju naših humanističnih ved je Štrekelj slej ko prej navzoč in pomemben predvsem kot etnolog oziroma folklorist in kot jezikoslovec, bistveno manj kot literarni zgodovinar. To se seveda ujema z dejanskim obsegom in specifično težo deležev, kakršne zavzema vsaka teh strok v njegovem celotnem opusu. Toda ravno literarni zgodovinarji bi nemara vendar lahko bolj upoštevali dejstvo, da je bil Štrekelj prvi slovenski univerzitetni profesor, ki je predaval celoten kurz iz zgodovine slovenskega slovstva, in sicer v slovenščini, in da mu zaradi tega pripada pomembno mesto v razvoju naše literarne vede. Misel na to ni sicer nikoli zašla čisto v pozabo, vendar je komaj kdaj spodbudila nadaljnje podrobnejše raziskave. To si je mogoče pojasniti najprej s pomanjkljivo obdelano zgodovino naše stroke. Tej splošni okoliščini se pridružuje še neka posebna: Štrekelj svojih predavanj o zgodovini slovenskega slovstva ni objavil, temveč je njihov rokopis obležal v zapuščini, ki je ves čas od njegove smrti shranjena na graški univerzi in s tem praktično dostopna le redkim, ki so se posebej zanimali zanj.² Teга spisa tudi Štrekljevi učenci niso kdove kako prizadevno popu-

¹ *Razvoj slovenske etnologije od Štreklja in Murka do sodobnih etnoloških prizadevanj*. Zbornik prispevkov s kongresa (...). Ljubljana 1995 (Knjižnica Glasnika Slovenskega etnološkega društva, 23.); – *Traditiones*. Zbornik Inštituta za slovensko narodopisje, 24, Ljubljana, 1995.

² Prim. Monika Kropelj, *Karel Štrekelj in njegova narodopisna dediščina*. Filozofska fakulteta,

larizirali, zato je njihov učitelj kot literarni zgodovinar ostajal bolj ali manj v senci, medtem ko se je že za njegovega življenja uveljavljala vrsta mlajših akademsko izobraženih raziskovalcev slovenske književnosti in hitro prevzemala vodilno vlogo v stroki. Ne glede na to je v zgodovinsko-razvojni perspektivi naše literarne vede že dejstvo, da je v njej ob tem času nastalo takšno delo, samo po sebi zadostna spodbuda, da se začnemo nekoliko podrobneje ukvarjati z njim; tistim, ki bi povrh tega potrebovali še kak zunanji povod, pa je mogoče priklicati v spomin še nedavno stoto obletnico Štrekljevega nastopa na graški univerzi.³

Strokovna literatura je tu in tam že opozarjala na nekaj značilnih Štrekljevih načelnih stališč in konkretnih literarnozgodovinskih dognanj.⁴ Še kar podrobno so bile opisane tudi zunanje okoliščine, povezane s to platjo njegove dejavnosti, zato jih lahko tukaj samo preletimo.

Tradicija slovenistike v Gradcu se začneja s kratkotrajnim delovanjem Janeza Nepomuka Primca na tamkajšnjem liceju v letih 1811–1813.⁵ Čeprav se je po njegovem odhodu za nekaj časa pretrgala, ni povsem zamrla; pozneje jo je več desetletij (1823–1867) nadaljeval Koloman Kvas,⁶ četudi zgolj v obliki praktičnega jezikovnega pouka. Šele Gregor Krek⁷ (habilitiran 1867, upokojen 1902), ki je deloval na reformirani univerzi v drugačnih, ugodnejših kulturnopolitičnih razmerah, jo je povzdignil na raven filološke vede; gojil jo je seveda kot neločljiv sestavni del širše pojmovane slovanske filologije. Dosti pozneje, na začetku devetdesetih let, je bila na univerzi v Gradcu ustanovljena druga slavistična katedra z jasno opredeljenim slovenističnim težiščem: njena osrednja naloga so bila predavanja o slovenskem jeziku in slovstvu, dopolnjevali so jih še nekateri predmeti s področja južnoslovanske filologije. Na to katedro je bil prvi poklican Vatroslav Oblak, ki je predaval tudi že posamezna obširnejša poglavja iz slovenske literarne zgodovine.⁸ Po njegovi prezgodnji smrti (1896) je bil na njegovo mesto imenovan Štrekelj. V dobrem poldrugem desetletju je imel največ jezikoslovnih in filoloških kurzov, manj etnoloških oz. folklorističnih in literarnozgodovinskih. O zgodovini slovenskega slovstva je predaval dvakrat, prvič v študijskih letih 1899–1901, drugič 1903–

Oddelek za etnologijo, Ljubljana 1988 (magistrska naloga). – Monika Kropelj, Karel Štrekelj. Prerez skozi življenje in delo. *Traditiones* 24, 1995, 25–48. – O Štrekljevi zapuščini je pisal že Matija Murko v nekrologu: †Karel Štrekelj. *Veda* 2, 1912, 529–542, predvsem 541.

³ Imenovan je bil oktobra 1886, predavati je začel v aprilu 1887. Prim. Marko Kranjec, Štrekelj Karel. *SBL* III/11, 1971; – Kropelj 1988.

⁴ Mdr. Murko, *Veda* 1912; Kranjec, *SBL* III/11, 1971; Kropelj 1988; Kropelj 1995.

⁵ Prim. France Kidrič, *Korespondenca Janeza Nep. Primca 1808–1813*, Znanstveno društvo, Ljubljana 1934; – Breda Slodnjak, Primic Janez Nepomuk, *SBL* II/8, 1952.

⁶ Janko Glaser, Kvas Koloman, *SBL* I, 1925–32.

⁷ Avgust Pirjevec, Krek Gregor, *SBL* I, 1925–32.

⁸ Matija Murko, *Dr. Vatroslav Oblak*. Ant. Knezova knjižnica VI, Ljubljana 1899, 142–313. Murko je v tem delu tudi podrobno opisal nastajanje druge slavistične katedre v Gradcu (206–209, 224–227). – Rudolf Kolarič, Oblak Vatroslav (Ignacij), *SBL* II/6, 1935. – Nove osvetljave Oblakovega dela so prispevali referenti na mednarodnem simpoziju Obdobja na ljubljanski univerzi v decembru 1996 ob stoletnici Oblakove smrti; mdr. je Dragi Stefanija govoril o njegovih literarnozgodovinskih predavanjih.

1905. Predavanja so obsegala celoto od »početkov slovenskega slovstva« do »dobe Slovenskega Glasnika in Zvona Stritarjevega«⁹ oziroma »od brižinskih spomenikov do Gregorčiča«.¹⁰ Glede na takšno zasnovo predmetnega področja je mogoče njegov kurz primerjati z dotedanjimi večjimi literarnozgodovinskimi pregledi, se pravi predvsem s Kleinmayrovim¹¹ in Glaserjevim,¹² ne pa s Čopovim v Šafaříkovi priredbi,¹³ ki je povsem drugače organiziran. Že bežna in površna primerjava pokaže, da Štrekelj daleč presega svoje predhodnike: Kleinmayra sploh v vseh ozi-rih, ndr. že samo po obsegu zajete snovi; Glaserja sicer ne po tem vidiku, temveč po primerni selekciji gradiva, po jasno izpeljanih linijah obravnave, po argumentiranem kritičnem odnosu do starejših literarnozgodovinskih piscev,¹⁴ pa še posebej po premišljenih temeljnih opredelitvah stroke in njenega predmeta.

Ali bi bilo torej glede na to treba priznati Štreklju pomembno mesto ne le zaradi formalnega razvijanja stroke, se pravi njene organizacije in uveljavljanja v vi-sokošolskih institucijah, temveč tudi zaradi njenega vsebinskega širjenja (zbiranja, opisovanja, klasifikacije, analize literarnozgodovinskega gradiva) in zlasti vzpo-stavljanja ter razčlenjevanja njenega teoretično-metodološkega ustroja? To dom-nevo podpira ndr. trditev ene najboljših poznavalk Štreklja, da so njegova pre-davanja »prvi ohranjeni znanstveni pregled literarne zgodovine Slovencev« in da izpričujejo »tedaj docela moderno pojmovanje literarne zgodovine«.¹⁵ Žal si z drugimi dosedanjimi obravnavami Štrekljevega literarnozgodovinskega opusa pri poskusu celovitega ovrednotenja ni mogoče kaj dosti pomagati, saj so se dotikale skoraj izključno le posameznih vidikov in opozarjale na njihovo zanimivost in rele-vantnost.¹⁶ Potemtakem bi se izčrpen in utemeljen odgovor na zastavljeno vprašanje moral opirati na podroben opis in analizo celotnega Štrekljevega kurza: med drugim bi moral zasledovati avtorjeve definicije bistva predmeta in določitve njegovega ob-sega, opredelitve izhodišč in ciljev literarne zgodovine, izbiro in uporabo metod; ugotoviti bi moral, katera območja poleg samih slovstvenih del in piscev priteguje v obravnavo, kako jih povezuje med seboj; kako periodizira celotno slovstveno preteklost; kaj uvršča v notranji ustroj njenih dob; kako, s kakšnega stališča jih

⁹ Štrekljevi naslovi poglavij iz rokopisa.

¹⁰ Murko v nekrologu, *Veda* 1912, 540. – Štrekelj je ob ponovitvi kurza prispel le do polovice, do t. i. preporoda; pri tem ni več bistveno posegal v pripravljeni rokopis, le obogatil ga je s posameznimi stvarnimi popravki ali dodatki in z nekaj številnejšimi bibliografskimi dopolnili. (Prim. Krojež 1988.)

¹¹ Julij Kleinmayr, *Zgodovina slovenskega slovstva*, Celovec 1881.

¹² Karel Glaser, *Zgodovina slovenskega slovstva* I–IV, Ljubljana 1894–1900.

¹³ Paul Jos. Šafařík's *Geschichte der Sudslawischen Literatur*. I. Slowenisches und glagolitisches Schrifttum, Prag 1864; *Slowenische Literatur*, 1–149.

¹⁴ Zanimivo je njegovo kritično mnenje o Glaserju, ki se v marsikaterem pogledu ujema z že objavljenimi sodbami V. Oblaka (*LZ* 1895, *AslPh* 1896) in F. Vidica (*LZ* 1895–1900); odreka pa mu zasluge celo za tisto, za kar so mu jih drugi recenzenti vsaj napol priznavali, namreč za množico biografskih in bibliografskih podatkov, ki so po Štreklju večinoma nezanesljivi.

¹⁵ Krojež 1995, 32, 38.

¹⁶ Tako je npr. Murko že v nekrologu (*Veda* 1912, 540–541) opozoril na Štrekljevo pozitivno vrednotenje reformacijske dobe.

vrednoti; pri obravnavi vsega navedenega bi morali biti pozorni še na to, kaj je izrecno povedano ali zahtevano, kaj nedvoumno nakazano, kaj molče predpostavljeno, kaj pa samo implicirano (morda niti ne zavestno) in potemtakem dostopno šele poznejši analizi. To je obširna in zahtevna naloga, ki je brez podrobne analize celotnega kurza ni mogoče niti docela razviti, kaj šele rešiti.¹⁷ Vendar nam na srečo sam Štrekljev rokopis odpira bližnjico vsaj do nekaterih osrednjih problemov: v njegovem uvodnem poglavju so namreč najprej izrecno opredeljene temeljne teoretične in metodološke značilnosti literarnozgodovinske vede, temu pa sledi podrobna anotirana bibliografija dotedanjega slovenskega literarnozgodovinskega pisanja, ki marsikje prehaja v širše povzetke in kritične ocene pomembnejših spisov. Ukvarjali se bomo torej s tem uvodom in z načelnimi stališči, razgrnjenimi v njem.¹⁸ Vprašanje, na kakšen način in do kolikšne mere so ta stališča upoštevana ali udejanjena v nadaljnjem besedilu Štrekljevih predavanj, pa bo treba zaenkrat pustiti ob strani in se zadovoljiti le z domnevo, oprto na hiter orientacijski pregled celote, da izvedba marsikdaj ni na ravni deklariranih programskih načel.

Izhodiščni vidik, po katerem si avtor prizadeva opredeliti literarno zgodovino, je obseg njenega predmeta. Pri tem vsaj na začetku ne ravna pretežno sistematsko, temveč pretežno zgodovinsko-razvojno, in njegova miselna pot ni premočrtna, temveč bi se dala ponazoriti s koncentričnimi krogi: glavni argumentativni sklop se ponavlja, toda vsakokrat zajame nekaj več snovi in jo obravnava nekoliko podrobneje. Začenja se z ugotovitvijo, da se je obseg predmeta literarne zgodovine v 19. stoletju iz mnogih razlogov nenavadno razširil. Zastavil se je problem raziskovanja obče literature, ki pa je zaradi množice različnih relevantnih vidikov veliko preveč zapleten. Zato se raziskovanje večinoma omejuje na nacionalno literaturo, ki jo obravnava v zvezi z drugimi področji narodnega in družbenega življenja, pa tudi z mednarodnega primerjalnega vidika. Proučevanje literature mora poleg svojega ožjega predmeta – del in avtorjev – upoštevati vsaj še narodno pesništvo, jezik in povezave literature z njenimi zunanjimi pogoji v narodovem družbenem in duševnem življenju. Literarna zgodovina je oddelek filologije; medtem ko ta raziskuje celotno zgodovino duševnega življenja narodov v vseh njenih pojavnih oblikah, se literarna zgodovina omejuje na raziskovanje izdelkov v besedi.

Ta dejavnost se je začela na področju starih klasičnih literatur in deloma cerkvenega slovstva, kjer je bilo treba najprej zbirati in restavrirati ostanke vseh besedil. V poznejši razvojni fazi je iz množice vseh ohranjenih spomenikov izbirala samo tiste z umetniško vrednostjo in se tako preobrazila iz katalogiziranja in opisovanja del in avtorjev v zgodovinsko-umetnostno ali zgodovinsko-literarno kri-

¹⁷ Takšna analiza bi se nedvoumno ustavila ob vrsti relevantnih značilnosti. Naj samo omenim tri najkjučne izbrane: problem (ne)upoštevanja ljudskega slovstva (več o tem prim. Darko Dolinar, *Ljudsko slovstvo v slovenskem literarnem zgodovinoisju, Razvoj slovenske etnologije...*, 1995, 77–84); pritegovanje kajkavske književnosti v zgodovinsko obravnavo slovenske; prva doslej znana raba termina »predromantična doba«, in to celo v naslovu poglavja, četudi le kot sinonim za »osvitno«, tj. razsvetljenko dobo.

¹⁸ Temu tekstu je posvetila nekaj pozornosti edino Monika Kropelj in navedla iz njega nekaj obširnejših citatov; prim. Kropelj, *Traditiones* 24, 1995, 38–40.

tiko, ki pa je iz območja svojega zanimanja izključevala ne le vse, kar ne sodi med umetnostne zvrsti, temveč tudi umetnostna dela manjše estetske vrednosti. V novejšem času se je takšno omejevanje izkazalo kot nevdržno in treba je bilo iskati ustrežnejše rešitve v različnih smereh. Zelo pomemben korak je napravil Taine, ki je v raziskovanje literature vključil npravstvena stanja, iz katerih nastajajo literarna dela, in prvotne sile (raso, družbo, moment), ki določajo npravstvena stanja. Tainovi nadaljevalci in nasprotniki so odkrivali različne nove vidike obravnave. Njegova dela so našla priznanje tudi v Nemčiji, kjer se je v podobno smer razvijala filologija; pomembno je bilo zlasti to, da je pritegnila v obravnavo elemente ljudskega pesništva v srednjeveški literaturi in v sodobni folklori. Tako so glavni tokovi novejša literarne zgodovine zavrnilo nekdanje izključno estetsko-umetniško stališče in se usmerili v preučevanje literature kot psihologije naroda. Vendar se temeljne opredelitve predmeta in metod v stroki še vedno niso ustalile, ampak ostajajo neuskajane in vprašljive. Avtor opozarja na nekatere vidike te problematike ob razpravi germanista Hermanna Paula o metodiki literarne zgodovine, objavljeni v temeljnem kompendiju *Grundriß der germanischen Philologie*. Zlasti podrobno povzema njegovo obravnavo vsebinskega obsega pojma literatura. Na koncu ob Paulovem pretresu metod prikaza oziroma zgradbe literarnozgodovinskega dela ugotavlja, da ni priporočljivo mehanično vztrajati pri enem samem načrtu, temveč je treba kombinirati različne poti obdelave in se pri tem ravnati predvsem po značilnostih predmeta v njegovem zgodovinskem razvoju.

Obravnavani tekst je zanimiv z več strani.

S terminološkega vidika je vredno omembe, da avtor uveljavlja standardni poimenovanji »literatura« in »literarna zgodovina«, redkeje uporablja sinonima »slovstvo«, »slovstvena zgodovina«, četudi ju pušča v naslovu; nekajkrat zapisana različica »literaturni, -a« je očitno kalk iz ruščine.

Med upoštevanimi ali samo omenjenimi raziskovalci literature je nekaj imen, ki sodijo med klasike stroke, in nekaj takrat aktualnih, danes pa čisto pozabljenih. Največ je francoskih: Sainte-Beuve, Taine, Hennequin, Faguet, Guyot, Brunetière; nepričakovano malo je nemških: omenjen je W. Humboldt, obširno je povzet H. Paul, citirana sta B. Ten Brink in W. Wets; od ruskih je naveden Pypin, vendar samo v referencah.

Glavna teža teksta je na problemskem prikazu. Literarna zgodovina je opredeljena kot del široko pojmovane filologije, njeno današnje stanje je nasledek konvergentnega razvoja »zgodovinsko-umetnostne kritike« (zlasti v Tainovi varianti) in nemške filologije od romantike naprej.

Najbolj relevanten vidik za opredelitev stroke je obseg njenega predmeta. Od največjega možnega – obče literature, ki zajema dela vseh dob in jezikov – ga avtor omeji na narodno literaturo, po drugi strani pa ga razširi od samih literarnih del in avtorjev na sosednja področja, na njihove medsebojne zveze, na procese nastajanja literature in silnice, ki usmerjajo te procese. Rezultat takega širjenja predmeta je koncepcija nacionalne literature, ki je izraz »psihologije naroda«, seveda pogojene

s sklopom realnih socialnih in zgodovinskih faktorjev, in temu ustrezna koncepcija nacionalne literarne zgodovine.

Avtorju za potrebe uvoda v literarnozgodovinski kurz očitno zadostuje opredelitev stroke po predmetu. Nadaljnjih, pretežno metodoloških problemov se skoraj ne dotika; tako ne pove ničesar o načelih periodizacije ali denimo o vrednotenju, pač pa se ustavi le še ob načinu prikaza ali zgradbi literarnozgodovinskega dela.

Iz izrecnih opredelitev je mogoče izluščiti njihove temelje, ki ostajajo vsaj deloma implicitni. Literatura je obravnavana v časovno-razvojni razsežnosti, kot eden med realnimi zgodovinskimi pojavi; njena zgodovinskost je tako samoumevna, da v tem obzorju kaka problematizacija takšne njene narave sploh ni mogoča. S tem se po eni strani ujema način njenega raziskovanja: njegov temeljni modus je literarna zgodovina, o teoriji ali njenih ožjih disciplinah sploh ni govora, načelna utemeljitev stroke in osnovni metodološki razvid delovnih postopkov pa sta vključena v sestav stroke zgolj kot pomožna elementa. Po drugi strani je literatura genetično in funkcionalno vpletena v dogajanje realnega zgodovinskega sveta in torej odprta za raziskovanje silnic, ki jo determinirajo od zunaj. Skratka, to pojmovanje literarne zgodovine in njenega predmeta sodi v območje pozitivizma in historizma.

Če postavimo obravnavani tekst v tradicijo slovenske literarne zgodovine in njenega samorazumevanja, se pokaže, da je po vseh navedenih značilnostih dokaj nenavaden, pravzaprav kar izjemen. Nasploh ni bilo mogoče o naši stroki na Slovenskem dotlej prebrati še nič takega, kar bi bilo tej kratki utemeljitvi vsaj od daleč podobno po stopnji informiranosti, širini razgleda, zahtevnosti kriterijev in ambicioznosti ciljev; v nadaljnjem razvoju je to stopnjo zavesti o stroki dosegel in presegel šele Prijatelj v nastopnem predavanju na ljubljanski univerzi (1919).¹⁹

Če se pri obravnavanem besedilu omejimo samo na to, kaj in kako izbira in prevzema iz tedanje evropske literarne vede, lahko ugotovimo, da je njegova pretehtana in z očitnim dobrim poznavanjem opusa podprta karakteristika Taina, dopolnjena s pripombami o njegovih sodobnikih, sopotnikih, nadaljevalcih in kritikih njegovega dela (mdr. o Hennequinu, o katerem je podrobno pisal Prijatelj šele kakega četrta stoletja kasneje²⁰), najzgodnejša tako obširna in s samostojno kritično presojo podprta predstavitev francoskega literarnoznanstvenega pozitivizma ter nekaterih njegovih mejnih tendenc na Slovenskem. Podobno, dasi z manj ilustracijami in oznakami posameznih avtorjev, velja za karakteristiko nemške filologije. Ali bi potemtakem glede na vse povedano morali Štreklju že samo zavoljo tega uvoda odmeriti dosti pomembnejše mesto v razvoju naše stroke, kot so mu ga običajno pripisovali doslej?

Ta misel, spodbujena s celo vrsto posameznih formulacij v tekstu, izziva med drugim k temu, da poskušamo natančneje preveriti avtorjeve vire in reference. Dej-

¹⁹O njem prim. Darko Dolinar, *Pozitivizem v literarni vedi*, Ljubljana 1978 (Literarni leksikon 5), 95–97; isti, *Hermenevtika in literarna veda*, Ljubljana 1991 (Literarni leksikon 37), 153–154; Boris Paternu, Prijateljeva zasnova moderne literarne zgodovine, *SR* 38, 1990, 191–207.

²⁰Ivan Prijatelj, *Uvod v zgodovino kritike*, Ljubljana, 1928 (skripta); delna objava v: I. Prijatelj, *Izbrani eseji in razprave II*, Ljubljana 1953, 32–84.

stvo, da so v tekstu zelo obširno povzeti odlomki literarnozgodovinske metodike po Hermannu Paulu, nas najprej navaja k domnevi, da je bil eden avtorjevih glavnih virov *Grundriß der germanischen Philologie* – veliko sistematično kolektivno delo, ki je izhajalo v Straßburgu od začetka devetdesetih let prejšnjega stoletja naprej in takoj obveljalo za temeljni kodeks germanistike. Vendar ne smemo zanemariti še drugih referenc, med katerimi sta najbolj nejasno formulirani dve od skupno treh omemb znamenitega ruskega literarnega zgodovinarja Pypina. Ko sem jih preverjal, pa se mi je povsem nepričakovano, kot pravo presenečenje pokazalo, da ne opozarjajo zgolj na vire posameznih trditev: pokazalo se je namreč, da teoretični del uvoda v Štrekljevo *Zgodovino slovenskega slovstva* sploh ni Štrekljevo izvirno delo, temveč prevod, in da je njegov pravi avtor Aleksander N. Pypin.

Vprašanje, zakaj to dejstvo doslej še ni prišlo na dan, si je mogoče pojasniti z nekaj preprostimi okoliščinami. Prva je ta, da Štrekelj svojega rokopisa ni namenil za objavo, ampak le za svojo lastno rabo, zato mu ga pač ni bilo treba natančno in dosledno dokumentirati. O tem, ali je pri predavanjih nemara kdaj nakazal, na koga in kako se je oprl pri sestavljanju uvoda, lahko samo ugibamo; doslej vsaj še ni prišlo v razvid nobeno pričevanje o tem. Tisti, ki so pozneje pisali o njegovem literarnozgodovinskem delu, pa so se zanimali dosti bolj za sam kurz kakor za uvodne utemeljitve, zato kakega pomisleka o njegovem avtorstvu ni bilo zaslediti.

Ocena o pomenu Štrekljevega prispevka k teoretični in metodološki utemeljitvi literarne vede na Slovenskem se s to ugotovitvijo seveda spremeni. Vendar pa nam ta sprememba hkrati obrača pozornost v dotlej nepričakovano smer. Kako to, da je človek, ki se je šolal, se formiral v znanstvenika in dolga leta deloval pretežno v avstrijskem akademskem okolju in je torej moral imeti v razvidu pomembne zastopnike svoje stroke predvsem iz nemško govorečega kulturnega prostora ter brez dvoma vsaj še tiste od drugod, predvsem francoske, ki jih je nemški prostor sprejemal – kako da si je tak človek poiskal glavno oporo za načelno utemeljitev svoje stroke drugje, zunaj tega kroga? Ali je glavni razlog predvsem poklicno strokovni – to, da je bil slavist, ki se je precej ukvarjal tudi z rusko literaturo – ali pa se v tem dejanju izraža še kak drug vidik? Pri tem sklepanju pač ne moremo mimo znanega dejstva, da so si Slovenci v tem času iskali oporo zoper napredujočo germanizacijo v slovanski orientaciji, ki so jo gojili privrženci različnih kulturnopolitičnih usmeritev na Slovenskem in se je izražala tudi v naših časnikih in časopisih.²¹

Toda če si je Štrekelj že iskal zgled v ruski slavistiki, ni težko razložiti, zakaj se je odločil ravno za Pypina. V zadnjih desetletjih prejšnjega stoletja je bil namreč Aleksander N. Pypin v nemškem in avstrijskem prostoru, še posebej pri Slovanih v habsburški monarhiji, dobro znan kot literarni in kulturni zgodovinar ter publicist, intimen poznavalec in oster kritik ruskih družbenih in kulturnih razmer, skratka, kot eden vodilnih ruskih intelektualcev. Zanj so kajpada vedeli filologi, še posebej tisti, ki so potovali v Rusijo (npr. F. Celestin, M. Murko, pozneje I. Prijatelj), in drugi poznavalci ruskega kulturnega in družbenega dogajanja. Znan pa je bil tudi širši

²¹ Prim. Iskra V. Čurkina, *Rusko-slovenski kulturni stiki od konca 18. stoletja do leta 1914*. Ljubljana, Slovenska matica, 1995.

kulturni javnosti. Njeno naklonjenost si je pridobil zlasti s tem, ker je nasprotoval panslavizmu, podloženemu z velikorusko ideologijo, in zagovarjal enakopravnost in samostojen razvoj vseh slovanskih kultur. To je bilo mogoče razbrati predvsem iz *Zgodovine slovanskih literatur*, ki jo je napisal skupaj z W. Spasowiczem.²² Njena prva izdaja na Slovenskem sicer še ni bila kaj dosti znana, pač pa je veliko bolj odmevala druga, bistveno razširjena izdaja, ki je samo leto dni po objavi v Rusiji začela izhajati tudi v nemškem prevodu.²³

Slovenski časniki in časopisi so precej obširno poročali o izvorniku in prevodu; razumljivo je, da jih je najbolj pritegovala Pypinova obravnava slovenske literature. Najpodrobneje in najbolj kritično poglobljeno se je s tem delom ukvarjal Ljubljanski zvon. Urednik Levec je v prvem letniku revije ocenil pravkar dokončano rusko izdajo in opozoril na začetno nemško. Po njegovem prepričanju je to prva »kritično in pragmatično pisana« zgodovina vseh slovanskih literatur. Pomanjkljivosti kaže predvsem pri obravnavi slovenske književnosti, kar pa gre pripisati tako pomanjkanju monografskih študij kakor tudi temu, da izmed že tako maloštevilnih strokovnih del marsikatero novejšo avtorju ni bilo znano. Še podrobnejši je bil tri leta pozneje Fran Wiesthaler v recenziji nemškega prevoda. Knjigo je postavil v kontekst dotedanjih sorodnih del; opozoril je na nekatera njena teoretična izhodišča, zlasti na upoštevanje ljudskega slovstva v celotnem obsegu predmetnega področja, in še na nekatere metodološke značilnosti; opazil je vsebinske razločke med izvornikom in prevodom, ki so delno posledica avtorjeve redakcije, delno pa prevajalčevih dodatkov; posebej je poudaril Pypinovo zadržano stališče do panslavizma in zavzemanje za enakopravnost slovanskih literatur in kultur, ponovil pa je kritične pripombe o nezadovoljivi obravnavi slovenske književnosti in omenil tudi podobne polemične odzive na to delo pri Čehih.

V naslednjih dveh desetletjih je v slovenskem periodičnem tisku zaslediti še nekaj glasov o Pypinu;²⁴ njegovo ime se pojavlja kot nesporna avtoriteta v zadevah slovanskih literatur in kultur, pa tudi v debatah o načelnih vprašanih literarne zgodovine. Več pozornosti so Pypinu tudi pri nas posvetili spet na začetku stoletja, ko so v Rusiji slavili petdesetletnico njegovega dela in sedemdesetletnico življenja; temu je zelo kmalu sledil še sklop nekrologov. Slovensko pisanje o Pypinu je bistveno dopolnil in zaokrožil Prijateljev esej v Ljubljanskem zvonu leto dni po nje-

²² A. N. Pypin, V. D. Spasovič, *Obzor istorii slavjanskih literatur*, St. Peterburg, 1865. – *Istorija slavjanskih literatur A. N. Pypina i V. D. Spasoviča*. Izdanie vtoroe, vnov pererabotannoe i dopolnennoe, St. Peterburg, I–1879, II–1880. Soavtor Włodzimierz Spasowicz je napisal samo poglavje o poljski literaturi, vsa druga so Pypinova. – O odmevu te knjige in Pypinovega dela nasploh prim. tudi Čurkina 1995, poglavje Ruska slovenistika zadnje četrtine 19. in začetka 20. stoletja, predvsem 141–142.

²³ *Geschichte der slavischen Literaturen von A. N. Pypin und V. D. Spasovič*. Nach der zweiten Auflage aus dem Russischen übertragen von Traugott Pech. Leipzig, Brockhaus, I–1880, II/1–1883, II/2–1884.

²⁴ Podatki o tem so zbrani v kartoteki tujih literarnih avtorjev v slovenskem periodičnem tisku na Inštitutu za slovensko literaturo in literarne vede ZRC SAZU.

govi smrti.²⁵ Pozneje je zabeleženih v našem tisku le še nekaj bolj ali manj naključnih omemb.

Zanimivo je, da se Štrekelj ni oprl na Pypinovo najbolj znano, razširjeno in dostopno delo,²⁶ temveč je posegel po njegovi *Zgodovini ruske literature*.²⁷ Ta je bila sicer načrtovana in javno napovedana kot tretji, sklepni del *Zgodovine slovanskih literatur*, vendar je dozorevala še dolgo časa, tako da je naposled izšla šele ob koncu stoletja. Uvod v prvo knjigo tega dela je bil torej Pypinov najnovejši tekst, ki si ga je samo leto dni po izidu izbral Štrekelj za temeljno vodilo svojemu literarnozgodovinskemu pregledu.

Značilnosti tega teksta, ki bi utegnile biti za zgodovino naše stroke tako pomembne, potemtakem niso plod samostojnega Štreklejevega raziskovanja in presoje. Vendar spričo tega ne bi smeli zaiti v drugo skrajnost in odrekati Štreklju sleherno teoretično-metodološko kompetenco; da je takšne zmožnosti imel, priča mdr. že kritični pretres slovenske literarne historiografije takoj v nadaljevanju obravnavanega uvoda. Vsekakor mu je treba priznati, da si je zelo dobro izbral predlogo, na katero se je oprl.

O drugih, vsebinskih razlogih, ki so ga nagnili k takšnemu izboru, je mogoče sklepati s precejšnjo verjetnostjo.

Najprej je opazno to, da je posegel po najnovejšem dostopnem delu, ki je izpričevalo poznavanje aktualne problematike; potemtakem je bil s strokovno literaturo vsaj v njenem osrednjem območju na tekočem.

²⁵ Ivan Prijatelj, A. N. Pypin, *LZ* 1906, 31–38, 104–108, 153–155, 215–221. Tudi v: I. Prijatelj, *Izbrani eseji in razprave* II, 1953, 85–113.

²⁶ O njem je v drugem delu obravnavanega uvoda (17c–17d) sodil takole: »Istega leta je izšla Pypinova literarna zgodovina vseh slovanskih narodov, katera pa se je v drugi izdaji l. 1879–1880 popolnoma predelala in pomnožila: Istorija slavjanskih literatur A. A. Pypina i V. D. Spasoviča. St. Peterburg bei Stasjulevicz. V ti 2. izdaji je izpuščena zgodovina velikoruske literature, katero je namerjal izdati Pypin v posebnem zvezku, pa se mu je medtem narastla na 4 zvezke. Ta druga ruska izdaja je izšla tudi v nemškem prevodu Pjechovem (Traugott Pech, Lužičan). Ta nemška izdaja je celo bolj priporočati od ruske, ker je v nekaterih stvareh popravljena. Ideja Pypina, ko je pisal to delo, v katerem je nam Slovencem odmerjen sila majhen prostor, ideja pisatelja je bila ravnopravnost, kakor naj bi jo uživali Slovani tako med seboj, kakor med drugimi narodi; namen mu je, tudi neslovanskemu svetu dokazati, da slovansko gibanje v sedanjem veku (naša renaissance) ne nasprotuje civilizaciji, ampak jo marveč pospešuje. Jagić piše o tej knjigi (Archiv V.2.324): 'Selbst abgesehen von dem hohen Interesse der Darstellung, wird dieses Werk durch die reichen bibliographischen Anweisungen, durch die gewissenhafte Berücksichtigung der einschlägigen weil zerstreuten und nur mit grosser Mühe erlangten Literatur ein unentbehrlicher Rathgeber für alle werden, die sich auf dem weiten Felde der slavischen Literaturen einigermaßen zurecht finden wollen.' Žalibog je v tem imenitnem delu ravno naša slovenska književnost najmanj temeljito razložena. Pypin ne pozna niti Marnovega Jezičnika, niti Stritarjeve ocene Prešernovih Poezij. Glavni vir mu je bil Macunov starokopitni, z ozkosrčnega stališča pisani članek v Ottuvem naučnem slovníku. Kakor Macun očita tudi Pypin Prešernu po krivici, da ni imel razuma za slovanstvo in njega razvoj ter da je ostal čisto lokalni gorenjsko-slovenski pisatelj; Koseski je ne samo prvak slovenskemu pesništvu, ampak celo – politični voditelj(!) svojega naroda. Malavašič, Muršec, Majar, Vrtovec so mu hrvaški pisatelji. Tudi končna sodba o Slovencih ni resnična.«

²⁷ A. N. Pypin, *Istorija ruskoj literatury*. S.-Peterburg, I, II–1898, II, IV–1899.

Pypin je bil nedvomno dober poznavalec ne le zahodno- in srednjeevropskih literatur, temveč tudi evropske literarne vede; in ne le poznavalec, temveč soustvarjalec, v mnogih pogledih enakovreden avtorjem, o katerih govori v obravnavanem tekstu.

Pypinov tekst ni delo čistega teoretika, temveč je neločljiva sestavina velikega sintetičnega literarnozgodovinskega dela, ki je s kvaliteto in prepričljivostjo svojih izvajanj in dognanj potrjevalo veljavnost svojih teoretičnih izhodišč; po tem je moral biti blizu tudi Štrekljevi konceptiji filološke vede kot celote, ki ne dopušča izključnih ozkih specializacij.

Štrekelj je bil torej res samo sprejemnik in posrednik Pypinovih opredelitev in stališč, vendar se je dobro zavedal, kaj sprejema in posreduje. Iskal je nekaj, s čimer bi lahko zadovoljil potrebe svojega nastajajočega kurza, te pa je iz današnje časovne razdalje mogoče gledati tudi širše, kot potrebe slovenske literarnozgodovinske vede na takratni razvojni stopnji; in ko je našel tekst, ki mu je povsem ustrezal, ga je pač v celoti prevzel, namesto da bi sestavljal svojega. Potemtakem lahko sklenemo z nekoliko paradoksalno ugotovitvijo, da je literarna veda na Slovenskem v tem času dobila po obsegu sicer razmeroma skromno, a dovolj kvalitetno različico teoretično-metodološke utemeljitve v znamenju evropskega pozitivizma in historizma – vendar tega kljub svoji vključenosti v avstrijsko-nemški kulturni prostor ni dobila z neposrednim sprejemom, po najkrajši možni poti, temveč tako rekoč po ovinku, skoz optiko reprezentativnega ruskega zastopnika stroke. Ta ugotovitev pa ne dodaja novih podrobnosti samo k podobi o razvoju naše literarne vede, temveč tudi k podobi takratnih rusko-slovenskih literarnih in kulturnih odnosov.

Dodatek

Opis rokopisa, redakcija, primerjava z izvirnikom

Štrekljeva predavanja o slovenski literarni zgodovini so zapisana v štirih vezanih rokopisnih knjigah formata 21 x 17 cm.²⁸ Uvodno poglavje obsega 30 tekoče paginiranih strani in nekaj pozneje vstavljenih ali vlepljenih enakih in manjših listov. Rokopis je tekoč, skrbno izdelan, z malo sprotnimi popravki in s sledovi poznejše redakcije, najverjetneje samo ene. V prvem delu uvoda so popravki večinoma leksikalni, sintaktični in stilni, le izjemoma terminološki ali stvarni. Večja vsebinska popravka, ki obsegata enega ali več stavkov, sta samo dva: eno tako mesto je črtano, drugo dodano. Pri poznejši redakciji je bil prvi del uvoda razdeljen na dvojce z rimskima številcama I in II; to oštevilčenje se nadaljuje skozi ves rokopis in očitno označuje dejansko delitev na lekcije, kakor je nastajala pri predavanjih. Pod I so bili vrinjeni še mednaslovi, ki se le približno ujemajo z vsebinsko členitvijo besedila. V drugem delu uvoda najdemo več obsežnejših dodatkov, popravkov in sprememb stavčnega zaporedja, ki so skoraj brez izjeme vsebinsko utemeljeni.

²⁸ Zahvaljujem se kolegici Moniki Kropelj, ker mi je ljubeznivo posodila svoje kopije Štrekljevega rokopisa in tako olajšala pisanje tega članka.

Stanje rokopisa ter dodatkov in korektur v njem se ujema z znanim dejstvom, da je Štrekelj po njem predaval dvakrat, izpričuje pa, da je v vmesnem času opazno dopolnjeval samo bibliografski del uvoda.

Besedilo je prevedeno po Pypinovi *Zgodovini ruske literature* (Istorija ruskoj literatury, Tom I, S.-Peterburg, 1898; Vvedenie, str. 1–14). Primerjava s predlogo kaže, da je Štrekelj prevzel celotno zasnovo uvodnega poglavja, kajti tudi pri Pypinu sledi teoretičnemu izvajanju kronološko urejen bibliografski pregled najvažnejših del o ruski literarni zgodovini. Teoretični del je Štrekelj prevedel skoraj dobesedno. Le na dveh mestih je v tekoče besedilo vrnil po en stavek s konca Pypinovega bibliografskega pregleda, toda eno tako mesto je potem spet črtal. Pypinove opombe na dnu strani, ki so vse po vrsti bibliografske, je vključil v besedilo, opustil pa je tistih nekaj, kjer Pypin opozarja na ruske prevode omenjenih del ali na ruske publikacije o obravnavanih zadevah. Podnaslovi, ki jih je Štrekelj vrnil v že napisano besedilo, stojijo pri Pypinu takoj na začetku kot nekakšne ključne besede, nadomestilo sinopsisa ali analitičnega kazala. – Štrekelj se tako tesno oklepa besedila predloge, da mu to ponekod dela težave pri stavčnih konstrukcijah; tu in tam je najti kak kalk. Le izjemoma je dodano pojasnilo, kjer se je formulacija v predlogi očitno zdela prevajalcu preveč nenavadna ali težko razumljiva.

Naša objava se ravna po piščevi zadnji redakciji. V opombah so posebej označeni samo večji posegi v besedilo predloge in posamezni stvarni ali terminološki popravki. Paginacija po rokopisu je vstavljena v oglatih oklepajih; z znakoma so zamejeni avtorjevi dodatki in popravki; okrogli oklepaji so enaki kot v rokopisu; podčrtavanje je označeno s poševnim tiskom.

[str. 1]

ZGODOVINA SLOVENSKEGA SLOVSTVA.

Uvod.

Obseg predmeta. – Obdelanost zgodovine slovenskega slovstva.

I

Vprašanja slovstvene zgodovine, proučevanje literature »občne« in literatur narodnih.

< ²⁹ Nobeno dosedanjih stoletij ni pojavilo toliko preiskav o vsebini in razvoju literature, kakor jih je devetnajsto stoletje – in to gledé njene celote, to je občne literature sploh, kakor tudi gledé njenih delov, to je narodnih (nacionalnih) slovstev. Misel o *občni* literaturi, težnja, sestaviti si občno predstavo o literaturah vseh narodov – iz te težnje se je pod vplivom filozofično-historičnih teorij izcimila tudi težnja, ustanoviti razvoj ene celotne poetične struje v vsem človeštvu – ta misel ni

²⁹ Rokopis se je prvotno začel z naslednjim stavkom, ki je bil nato črtan: »(Po Pypinu) Pojem slovstvene zgodovine je moderen pojem. Kot vnanja zgodovina pisateljev nastopa ona sicer že v starih pisateljih in po njih učenju se kaže zanimanje za njo vnovič v Bizantiji in v literaturi zapadni, kjer se od dobe preporoda (renaissance) po čvrsto se razvijajočem preučevanju klasične starine, izcimlja naposled tudi predstava literarne zgodovine kot celotne zgodovine poezije in znanosti in sploh umstvenega življenja narodovega (Pypin 32).«

nikdar prej vzbujala znanostne vedoželjnosti v tako mogočni meri; prej te misli in težnje celó ni bilo, ker do devetnajstega stoletja ni bilo skoraj nikakih točnih poročil o dejanstvenem gradivu te ogromne množine raznoplemenskih literatur, kakoršna se kaže znanostnemu preiskovanju sedaj. Pod vplivom raznih pogojev, ki so nastopili v našem stoletju in so bili deloma popolnoma neznani prejšnjim vekom, celo silno probujenemu XVIII. stoletju, – kakor je n. pr. cela vrsta novejših narodnih preporodov, potem poetični romantizem, ki je skušal razširiti motive in pravila poezije; dalje mogočni razvitek filologije, ki je odkrila popolnoma nove predmete in metode literaturno-kulturnega preiskavanja; naposled nenavadna razširba potovanj, ki so omogočila preiskavanje prej skorajda [2] nedostopnih narodov, in sploh razširba mednarodnih razmer – vsled teh in enakih faktorjev se je preiskavanje polastilo take množine novih dejstev, kakoršna je bila prej popolnoma neznana, in vsled tega se je izcimila popolnoma nova brezmejna znanost ali vrsta znanosti, katerih namen so preiskave na različnih poljih literature, vzete v najširšem smislu te besede. Vendar se je pokazala v tem vprašanju taka kompliciranost, da se je nova znanost, odloživši za sedaj splošno presojanje, obrnila zadnji čas pred vsem na *preučevanje narodnih literatur*. <Novejša literarna zgodovina teži torej pred vsem, objeti poetično stvarjanje po vsem njegovem narodnem (nacijonalnem) obsegu, počenši od prvih pojavov v stari narodni poeziji; ne omejeva se na čisto umetnostno polje, privzema drugič v preiskovanje bližnje sorodne pojave narodnega in družabnega mišljenja in čuvstva, smatrajoč gradivo literature kot gradivo za psihologijo naroda in društva; naposled preučuje ta zgodovina tudi literarne pojave primerjavno, kako jih narod izposoja od naroda.>³⁰

(Različna stališča in obseg preučevanja); literatura kot umetnost; kot psihologija naroda.

Množica novih stališč ali novih predmetov, katere je bilo treba povzeti v zgodovinsko-literarno preučevanje, je bila tolika, da so se stari okvirji tega preučevanja že v kratkem pokazali pretesne in nepripravne. To preučevanje je privzelo pred vsem narodno poezijo in vso ž njo zvezano različnost narodnih običajev in poročil, najdavnějšíh narodnih starin in jezika, tako da se je po tem moral prejšnji pojem o literaturi radikalno premeniti; in ne samo to, stopivši na to pot, se je skušalo zgodovinsko preiskovanje vedno bolj vglobiti v procese in razmere narodnega življenja, tako da je moral naposled pravi literaturni element odstopiti v drugo vrsto za široko napostavljeno vprašanje o »narodni psihologiji«, katera se je zopet tesno spajala s čisto naturalističnimi znanostmi, kakor je antropologija; študije o jeziku, o katerem se je priznalo, da je veliko bolj važno orodje narodne poezije in literature, kakor se je mislilo prej, so nam zgradile poprej neznanost o zgodovini jezika, katere[!] se je zopet na polju preiskovanja zvokov, približala naturalističnim študijam (v fiziologiji) in se v študijah o prirodi ritma narodne poezije in literaturnega verza obrnila k teoriji muzike; študije same vsebine literaturnih izdelkov, kjer so se

³⁰ Stavek, označen z < >, stoji pri Pypinu na 31. Zadnje besede so Štreklyjevo dodatno pojasnilo; Pypin pravi: »... eta istorija izučaet' javlenija literatury sravnitel'no v' meždunarodnom' vzaimodeistvii.«

prejšnji preiskovavci zadovoljevali samo z nedoločnim pokazovanjem na njih odnošaje do resničnega življenja (ker so bili prepričani, da je »literatura samo odsev društva«), so zahtevale [3] mnogo bolj natančne določbe društvenih pogojev, ki so delovali na pisatelja in ves sklad (na vso zvezo) literature, tako da so začeli na polje historično-literarnih študij v veliko večji meri kakor prej stopati pogoji narodnega in društvenega življenja.

Ko se je tako nenavadno razširil obseg predmetov, zahtevajočih malo po malo posebnega mesta v študijah *literature*, se je moralo seveda izpremeniti tudi stališče njene zgodovine. Na njeno mesto se je postavilo zdaj nekaj novega, ki daleč presega njene prejšnje razmere; toda to novo je bilo tako široko in raznolično, da ni učena praksa do današnjega dne še določila točnih mej oddelkom nove znanosti in njene celotne definicije. Kakor se vidi, se ustanavlja ta splošna predstava, katera obsega vse različne študije o jeziku v vseh njegovih zvezah s prvotno starino, z narodno poezijo in z običaji, potem študije o spominkih literature z vsemi njih odnošaji k zgodovinskemu življenju, k zlasti literarnim predajam in smerim<strujam>,³¹ k osebni usodi in delovanju pisatelja in pa z mednarodnimi odnošaji, naposled z npravstveno-poetično dejalnostjo naroda, ki se izraža v besedah, – ta splošna predstava se ustanavlja pod nazivom *filologije*, katera obsega potemtakem poleg vsestranskega preučevanja nad vsem jezika in literature tudi še mnoge predele arheologije, kulturne zgodovine, psihologije, umetnosti itd. V takem širokem smislu, kot celo zgodovino dušnega življenja narodov, je predstavljal filologijo že Viljem Humboldt, in v podobnem obsegu jo razumeva današnja nemška znanost ž njenim navadnim teženjem po vsestranski preiskavi in opredelbi (definiciji).

Zgodovina literature kot del »filologije«

Slovstvena zgodovina se kaže kot oddelek te obširne znanosti, in kot njen del jo obdajajo vsi tisti različni pogoji preiskovanja, katere šteje filologija za neobhodne v svojem obsegu. Tudi slovstvena zgodovina se kaže s svoje strani kot zgodovina dušnega življenja narodovega, toda samó v bolj tesnem krogu *izdelkov v besedi*.

[4]

O gradivu slovstvene zgodovine.

Prašanje o obsegu slovstvene zgodovine se je zgodovinarjem vrivalo že davno. Sprva se je zgodovinsko preiskovanje literature izcimilo na polju klasične literature (deloma tudi na polju preiskav cerkvene literature): ko je šlo za restavrncijo klasične literature, je bilo važno, zbrati vse ostanke slavni literatur, ki so se zdele bogat vir poduku za novejšje narode; za klasičnega filologa so bili važni vsakateri ostanke starih spominkov, in res litteraria (bodoče gradivo slovstvene zgodovine) je obsegala vse te spominke, katere so začeli pozneje zaznamovati z nazivalom spominkov »pismenosti«. To so bili – také – stara epopeja, lirika in drama – kakor dela zgodovinska, pravni spominki in naposled vsi ostanke stare pismenosti, vsi »fragmenti«, ki so mogli omogočiti, da bi se restavrnciralo, kar je izgubljenega, ali

³¹ Beseda »strujam« je vpisana pozneje nad »smerim«; Pypin ima »napravljenjam«.

obuditi vsaj zanimivost v jezikovnem oziru. Prve literarne zgodovine so brez razločevanja naštevale spominke pismenosti, bile so navadni katalogi pisateljev in njih del. Šele pozneje so bili iz splošne mase spominkov pismenosti izločeni tisti, ki so bili zares literarnega pomena, spominki poetičnega delovanja in tiste proze, kateri je bila priznana neka umetnostna vrednost. Naposled se je v slovstveno zgodovino pripuščala samo umetnostna literatura: zgodovina slovstva je bila samo zgodovina umetnostnega delovanja v najožjem smislu; to je bila zgodovinsko-umetnostna kritika, katere namen je bila zgodovina napredka umetnostnega delovanja, pri čemer se ni samo izključevalo vse, kar ne spada naravnost v predel umetnostnega delovanja, ampak so se izključevala tudi dela drugotne (sekundarne) vrednosti, katera niso kazala omenjenega napredka. Lahko si je torej misliti, da ostane zunaj tega začrtanega okvirja marsikaj, kar se pokaže pri podrobnejši preiskavi za nesumljivo in bistveno zgodovinsko-literaturno zanimivost.

[5] Na polju zgodovinsko-umetnostne kritike, ki je že razširila svoj obseg v primerjavi z ravnokar omenjenim stališčem, se je pojavilo prašanje, kako ravnati kritiki sami. Praša se, s kakimi zahtevami gledé pisatelja in njegovega dela mora preiskovavec pristopiti k slovstvenemu spominku, kako opredeliti osebnost pisatelja, pomen njegovega dela in njih zgodovinsko ceno v splošnem teku literature? Slovstvena historiografija je objavila že več važnih del, katerih število se je v poslednjih desetletjih v najnovejšem času še pomnožilo; v njih številu so se pojavili med drugim celotni pregledi posameznih literatur ali njih več ali manj obširnih dob; mnoga teh del so si pridobila slavo najizvrstnejših del historične kritike (tako n. pr. Gervinusova zgodovina nemške poezije, Hettnerjeva zgodovina XVIII. stoletja, Tiknorjeva zgodovina španske literature, Tainova in Ten-Brinkova zgodovina angleške literature in dr.; pojavilo se je mnogo važnih monografij o posameznih pisateljih – in vendar ne gledé na to nahajamo v delih najbolj kompetentnih specialistov priznavo, da je prašanje o pravih nalogah slovstvene zgodovine še zmerom *temno*. Znani literarni historik Ten-Brink odgovarja na prašanje o nalogah slovstvene zgodovine, da je »poskus, osvetliti to prašanje, zdaj tem bolj potreben, ker ne moremo tajiti, da je sedanji čas sploh zelo pomanjkljivo orijentiran o tem prašanju in se vrhu zelo malo zanima za nje.« (Über die Aufgaben der Litteraturgeschichte. Rede gehalten... von dem Rector Dr. Bernhard ten Brink, o. Prof. der englischen Phil., Strassburg 1891, str. 5).

V prašanju o historično-literaturni kritiki so napravila poslednji čas poseben vtisek dela Tainova, izmed katerih je glavno njegova zgodovina angleškega slovstva. Taine je kritični naslednik Saint-Boefa[!]³² kateri je v ogromnem številu svojih kritičnih študij, neredkoma zelo natančnih in bistroumnih, študiral vsako delo ob enem z življenjem pisateljevim; bijografija se je pokazala vselej neobhodni komentar dela in je bila za Saint-Beufa[!] tako neobhodna, da se je branil preiskovati dela takega pisatelja, čegar bijografija mu je bila neznana. Taine nasproti je mislil, da nam pisateljeva dela, do dobra preiskana, podajejo vsa glavna dejstva nje-

³² Štreklu je bilo to ime po vsej verjetnosti neznano, ker ga ni mogel pravilno razvozlati iz ruskega fonetičnega zapisa »Sent'-Běv«.

govega značaja. Hkratu je šel Taine v splošnem [6] pojmovanju slovstvenega razvitka nerazumno dalje od svojega prednjika in sploh prednjikov v francoski literaturi, in to neodvisno od obširnih preiskav, kakoršne so se vršile na tem polju zlasti v nemški literaturi; prišel je k širokemu stališču, katero se je do neke mere skladalo z nemškimi predstavami o nalogah »filologije«. Slovstvena zgodovina je morala postati psihologija naroda. Taine pravi: »Historični dokumenti so samo kazalci, s katerih pomočjo je mogoče znova si zgraditi vidno osebnost; telesni in vidni človek je samo pokazalo, s katerega pomočjo je študirati nevidnega in notranjega človeka; kakošnost in dejanja notranjega in nevidnega človeka so posledek nekih splošnih načinov mišljenja in čuvstvovanja; troja je prvotna sila: rasa, družba,³³ moment; zgodovina je problem psihološke mehanike in v nekaterih predelih je mogoče videti naprej« itd.; – prvotne sile se porazdeljujejo na neki določen način, med njimi obstoji vzajemnost. Historično vprašanje se nam stavi tako: Ko je kaka dana literatura, filozofija, društvo, umetnost, kak določeni razred umetnosti, v čem obstoji npravstveno stanje, katero jih proizvaja? Kaki pogoji rase, momenta in družbe so najbolj sposobni, proizvesti to npravstveno stanje? Npravstveno stanje je za vsako teh formacij in za vsako njeno vejo posebno; določeno stanje je za umetnosti sploh in za vsako vrsto umetnosti, za arhitekturo, za slikarstvo, za skulpturo, za muziko, za poezijo; vsaka teh formacij ima svoj poseben zarodek v obširnem polju človeške psihologije; vsaka ima svoj zakon in vsled tega zakona vzkali, se izcimlja, morda slučajno tudi sama, v tem ko njene sosedke spē... Pravila te človeške rastilnosti mora sedaj iskati zgodovina; treba je sestaviti to posebno psihologijo vsake posebne formacije; treba je sestaviti popolno sliko teh blagodejno vplivajočih pogojev. Nič pa ni delikatnejše in težavnejše: Montesquieu je poskusil to, toda ob njegovem času je bila zgodovina še preveč nova, da bi se mu bilo posrečilo; takrat tudi še slutili niso potí, katero je izbrati, in še le v sedanjem času jo komaj začenjamo spoznavati. Kakor je astronomija v bistvu naloga mehanike in fizijologija – naloga kemije, tako je [7] zgodovina v bistvu naloga psihologije (Taine, Histoire de la littérature anglaise, I. predgovor).

Odgovor na prašanje, kakor je je stavil Taine, je bilo velik korak naprej po širini historičnih nazorov, ker je v slovstveni zgodovini nazadnje vendar zares treba iskati odseva psihološkega življenja narodovega. Naravno je bilo torej pričakovanje, da bo to stališče izzvalo ne malo ugovorov glede same mase tistih odnošajev, kateri so zahtevali historičnega objasnila in so se mogli objasniti na jako različne načine. Tak ugovor je bila knjiga Hennequinova »La critique scientifique«; druge ugovore je objavil sedanji francoski kritik Faguet v posmrtni oceni delovanja Taineovega in drugi. V stvari sami se dadó, pravi on, taki komplicirani pojavi, kakor so literaturni fakti, preučevati tudi drugači, in dejstvo prvotnih sil (forces primordiales), kakor so rasa, družba in moment, to dejstvo je tako široko in ob enem tako nepojetno,³⁴ da postane njega definicija lahko sporna. Če je rekel Taine, da hoče iskati v slovstveni

³³ »Družba« je popravek namesto prvotnega prečrtanega »sreda« za Tainov »milieu«; tu gre očitno za Štrekeljevo razumevanje te kategorije, kajti tudi Pypin ima »sreda«.

³⁴ Branje te besede ni zanesljivo.

zgodovini psihologijo naroda, je Hennequin predlagal, zameniti to ravnanje z drugim ter opredeliti psihologijo naroda ali določenih njegovih stanov po tistih knjigah, katere so bile priljubljeno berilo, ter je trdil, da družba nikakor ne dela velikih pisateljev ali slikarjev, ker so se mnogi izmed njih postavili naravnost v nasprotje in razpor s svojo družbo... Kakor se zdi, so imeli nazori Tainovi malo uspeha ali so bili le malo zapaženi na Nemškem, toda v zadnjem času so našli tudi tam vročega priznanja. »Karakteristike Taineove morejo dati povod ugovorom – pravi eden izmed nemških literarnih historikov – toda resnica ostane to, da so to edine karakteristike, delane po zares znanstvenem načelu. Nihče, ki se bo pozneje zanimal za podobne predmete, ne more zanikati nenavadne ostroumnosti in točnosti v preiskavah Taineovih. Pri njem nahajamo množico faktičnih trditev, ki se dajo kontrolirati, v tem ko nahajamo pri drugih slovstvenih zgodovinarjih večinoma samo srečno odgonetko, katera zadene resnico samo instinktivno. Pri tem bi ne smeli nikdar pozabiti, da stojimo namreč na samem početku podob–[8] nega preiskovanja literature, – dasi so se prva dela Taineova pojavila pred tridesetimi in več leti, je ostal on vendar do sedanjega časa skoraj brez naslednikov, – in (tudi ne smemo zabiti), da moramo pričakovati od te vrste preiskovanja tem bolj zanesljivih in znamenitih posledkov, čem dalje se povzdignemo v poznavanju človeškega duha in njegovih različnih operacij... Zlasti pri nas (Nemcih) je bil ocenjen Taine zelo malo in po našem mnenju je – kaj smešno je to – vzrok temu največ njegova kolorirana in slepeča pisava. Vnanja stran mu je večinoma tako bogata in prikupljiva, da lahko popolnoma oblada naše zanimanje ter nam brani, baviti se s pomenom vsebine. Zato tudi sluje Taine sploh za najbolj blestečega *stilista* in enega prvih pisateljev moderne Francoske, toda le malo ljudi ga pozna kot globokega in originalnega misleca, ki je v svojih delih razsejal nenavadno plodovitih vzpodbudkov; zato je bilo koristno, ako bi se njegovi nazori razložili kje v suhoparnem, treznem šolskem jeziku« in to je storil ta pisatelj sam, Wets, v spisu »Ueber Litteraturgesch. Eine Kritik von Ten Brink's Rede 'Ueber die Aufgabe der Literaturgeschichte' von Dr. W. Wets, Privatdoc. an der Univ. Strassburg,« Worms str. 60–62.

Zgodovinskoslovstvena kritika je stopila na nove poti na različni način, kar kaže nedvojbeno, da se v bodoče popolnoma izpremeni vsa metoda. Taki so naprimer v francoski literaturi nenavadno zanimivi poskusi Guyot-a (M. Guyot, *L'art au point de vue sociologique*), kjer se zopet pripisuje velika važnost psihološkemu momentu; dalje spada sem že omenjeno delo Hennequina, knjiga Brunetièrè-a (*L'évolution des genres dans l'histoire de la littérature T. I. Introduction. L'évolution de la critique depuis la Renaissance jusqu'à nos jours*, Paris 1890). V ti knjigi je hotel Brunetièrè za razvoj literature uporabiti občni zakon evolucije ter objasniti ž njim premeno in naravni preporod literaturnih vrst v raznih zgodovinskih dobah, za kar so se literarni historiki dosedaj premalo zanimali itd. Na drugi strani se je v vseh velikih evropskih literaturah, da, tudi v manjših, nenavadno razvilo, [9] zlasti, kakor se zdi, pod vplivom nemške znanosti, preučevanje narodno-poetiènih elementov literature, zvezanih na eno stran s poezijo srednjega veka, na drugo stran pa – z današnjo narodno tradicijo, za katero so pričeli rabiti angleško nazivalo folklore (znanje narodovo, ne o narodu). V prvem oziru se je po znanostnem preiskovanju

odkrivala po vsem obsegu gromada srednjevečne tradicije, katera je bila cela stoletja hrana evropskih narodov in katera spričuje nesumljivo nekedanje priobčevanje tradicije ne samo v krogu evropskih narodov, ampak tudi z narodi daljnega vzhoda. To je bil nov podvig zgodovinsko-literarnega preučevanja v malo poznano stroko poetičnega stvarjanja, kakor tudi narodnega bistva in psihologije. Odkar se je odkrila ta poprej skoraj nepoznana stroka, so se vrgli na njo povsod neštevilni preiskovalci in posebna učena društva, katerih dela – med drugim z mnogimi posebnimi zborniki in izdajami – kažejo že zdaj tako bogato gradivo, da se dá komaj pregledati. Ako tudi je neodvisno od tega zgodovinsko-slovstveno preiskovanje prišlo do sklepa, da mora predstavljati slovstvena zgodovina narodovo psihologijo, je tukaj vodilo naravnost na to misel to, da je preiskovanje poetičnih tradicij neprenehoma imelo opraviti z brezimenskimi tvorbami, s predstavami, živečimi v narodnih masah.

Razumljivo je, da je tedaj, ko so v preiskovanju stali v prvi vrsti interesi nacionalne psihologije, fakti stvarjanja vsega naroda, odnošaji kulturne zgodovine, samo od sebe bolj odstopalo tisto izključno estetično stališče, katero je gospodovalo poprej v prvi vrsti literarne zgodovine. To stališče se je ustanovilo tako rekoč na izbranih delih, na olikani³⁵ literaturi in taki, ki je samo stvar viših razredov, kjer je ne gledé na preteklost te literature, na njene začetke, in tudi ne brigaje se za umetnostne instinkte mas, bilo samo zmeriti ta izbrana dela na merilu dane estetike, retorike in poetike. Nekedaj ni taka slovstvena zgodovina niti hotela poznati srednjega veka in ga tudi ni poznala (kakor ni n. pr. na Ruskem poznala literature pred Petrom Velikim niti ne narodne literature) – s poznejšega stališča se mora to šteti za veliko pomanjkljivost, kar [10] tudi v resnici je. Vendar se ne sme tajiti, da ni novo stališče dosedanjega časa še ustanovilo svoje metode in svoje opredelbe znanosti. Že zgoraj smo omenili besed enega izmej najkompetentnejših literarnih historikov, kateremu se je zdelo, da niso naloge slovstvene zgodovine, v nje sedanjih zahtevah, še dovolj pojašnjene. Isto priznavo nahajamo v posebni razpravi o metodi literarne zgodovine v znanem monumentalnem delu germanista Paula, Grundriss der germ. Phil. V poglavju o metodiki filologije je zavzelo seveda zelo važno mesto prašanje o metodiki literarne zgodovine, in otdod hočemo navesti nekoliko posnetkov (Grundriss III. Metodik 6, pg. 215 ff).

II

Pisatelj dotične razprave, Paul, pravi v samem začetku, da je komaj mogoče, točno opredeliti naloge slovstvene zgodovine. Pojem »literatura« je negotov, in vsaka definicija more vzbuditi kake ugovore. V prejšnjih časih, ko se je bila komaj izcimila misel o slovstveni zgodovini, se je ž njo (literaturo) razumeval kompleks vsega pisanega, namenjenega za javnost, zgodovina knjig: očitvidno bi ona v tem širokem zmislu obsegala mnogo stvari, ki nimajo niti literarne niti zgodovinske zanimivosti, ali so samo malenkostne in posebne. Novejše obdelave slovstvene zgodovine zelo omejujejo to knjižno gradivo, celó tedaj, kadar se literatura jemlje v

³⁵ Popravljen iz »omikani«.

najširšem pomenu. Nekateri (n. p. Gervinus) so jo mislili omejiti v zgodovino poezije. »Vendar je lahko dokazati, kako težavno je izvesti tako omejitve. Tedaj bi se smela v krog slovstvene zgodovine uvesti samo tista dela, katerih namen je – da rečemo to na kratko – v tem, da vzbujajo čuvstvo (*Gemüt*) in domišljijo. Toda poezija, katera izključuje vsaki drugi namen razen estetičnega učinka, poezija, katera se je predstavljala kot ideal Goetheja in Schillerja v dobi njih vkupnega delovanja, ta nikakor ni normalni pojav in je pač komaj želeti, da bi to postalo normalno. Ni Schiller, ni Goethe nista mogla v svoji lastni praksi ostati zvesta teoriji. Tendencije verske, npravstvene, politične in socialne, osebne želje, ljubezen in sovraštvo so že izdavnica iskale svojega izraza v poeziji in nikakor ne vselej v njeno škodo. Slovstveni zgodovinar, naj bi se tudi želel omejiti samo z estetičnim namenom, ne more puščati v nemar teh postranskih namenov, in to celo tedaj ne, kadar bi bili, kakor se večkrat zgodi, taki, da njih vmešavanje škodi namenom poezije.« Na [11] drugi strani se more težnja po estetičnem učinku javljati ne samo kot glavna namera, kateri se pridružujejo še drugi nameni; ta težnja se more tudi podvreči sedanjemu namenu dela kot postranska namera, kar je zopet mogoče na razne načine, ne da bi se škodilo tem namenom. Tako na p. more delo, čegar avtor si je za namen postavil podučno sliko, biti obenem umetnostno, in pri tem odlično umetnostno delo, in v tem smislu zahteva mesta v tako zvani lepi literaturi. V starih časih je bila tudi navada, predmete, ki so po svojem bistvu le malo pripravi za poetično obdelovanje, vendar obravnavati v metrični obliki, in zato so jih do gotove meje obdelovali celo s pomočjo stilističnih sredstev poezije... Potemtakem je popolna oddelelitev in osamočena (izolirana) obravnava poetične vsebine v literaturi nemogoča. Tukaj ne smemo iti dalje, kakor da postavimo morda to poetično vsebino v sredo preiskovanja. Morda bo mogoče lažje priti k odmejitvi gradiva, katero mora zadobiti mesto v literarni zgodovini, po drugi poti, zlasti če se ono razdeli po občinstvu, do katerega se obračajo literarna dela, in če se tako v njega zgodovino vzprejme vse, kar se obrača do celega naroda ali vsaj do njegovih slojev z določeno splošno srednjo omiko, ter se izključi samo literatura specialna in profesionalna.« Toda tudi ta meja ne bo zanesljiva in bo tu in tam negotova.

Ako je torej neobhodno potrebno omejiti obseg literature v enem odnošaju, je tudi neobhodno potrebno ga razširiti v drugem. Nazivalo »literatura« je izbrano po nekoliko drugotnem (sekundarnem) znaku (litera pismo), kateri ne pristoji neobhodno delom duha, zgrajenim v gradivu jezika. *Pismo* je samo sredstvo, da se tako delo ohrani v tisti obliki, v kateri je bilo prvokrat narejeno. Preden je bilo mogoče, rabiti to sredstvo, je izpolnjevalo isto nalogo ustno izročilo (tradicija). To ustno izročilo se je pridržalo še tudi potem, ko je mogoče, rabiti pismo; za narodno poezijo se je sprva³⁶ smatralo celo za normalno, potem se je vedno bolj omejevalo, toda popolnoma izpodrinjeno ni bilo nikdar. Negledé na dobesedni pomen »literature« (po naše »pismenstvo«), moramo všteti vanjo vse to, kar je zadobilo določeno obliko v jeziku in se je v tej obliki ohranilo in razširjalo, seveda pred vsem narodne pesmi, pa tudi zdravilne in čaralne zagovore, juridične formule in najpripro-

³⁶ Štrekelj piše »sprava«.

[12]stejše izdelke te vrste, kakor so pregovori, tekoče šale i.t.d. Toda tudi takih del ne moremo izključiti, kjer je v celoti ohranjena samo kompozicija, med tem ko se njih izražanje v besedah bolj ali manj izpreminja: povedke, pravljice, anekdote in druge povesti, ki se priobčujejo v nevezani besedi. Pesmi za slučaj, katere so določene samo za dani trenotek in izginejo ž njim, in zlasti improvizacijo bi bilo izključiti iz literature po ravnokar podanem pojasnilu tega pojma; vendar jih ni pustiti v nemar, »kolikor morejo biti znane, ker se poslužujejo istih sredstev, kakor vsaka druga poezija.«

»Literatura ima v odnošaju k drugim poljem kulture svojo določeno samostojnost. Za nje razvoj so v *prvi vrsti* važni dogodki, ki se vršé v *nji sami*, vpliv, kateri nastane *po enem delu na drugo*. Na drugi strani pa je literatura odvisna od *vsega življenja narodovega* in deluje tudi *ona sama* na to življenje. Zato se nje razvoj ne more popolnoma razumeti, ako se preiskuje osamljeno; pa še posebej nekatere stroke so ž njo v *najtesnejši zvezi*. Zgodovina poezije se ne dá misliti brez *zgodovine načina*, kako se ona priobčuje in razširja. Zgodovina drame mora obsegati zgodovino scene in dramatične umetnosti. Sprva je bila poezija vselej določena za *muzikalno* izvajanje, in tudi pozneje še – vsaj do *neke* meje; tam torej, kjer je tako, ima *muzika* vpliv na nje obliko, in *ta* vpliv je treba *preštudirati*, kolikor je to mogoče. V podobnih odnošajih je bila poezija *k plesu*, dasi sta bila poezija in ples ločena še bolj *zgodaj* in *strože*. Za literaturo v pravem pomenu je nenavadno važen *razvoj pisma* in *tiska*, pa tudi *knjižne trgovine*. Izvrševanje poezije po različnih načinih je navezano na določene *slučaje*, na religiozni *kult*, na narodne *praznike* in *igre*; *zgovornost* izvira iz splošnega verskega, političnega, sodnega življenja. Zato je naravno, iskati pogoje literarne delavnosti pred vsem, v kolikor je to mogoče, v *življenju* in *razvoju pesnikov* in *pisateljev*. V *koliko* se smejo vpletati v preiskovanje *drugi* kulturni odnošaji, to je zelo odvisno od *svojsva* literature. Pred vsem gre za to, kako *tēsni* so nje odnošaji k življenju, kako *obširen* je krog predmetov, katere ta literatura obsega. V vsakem primeru je *poezija* glavni vir, da spoznavamo *posebni značaj čuvstva* vsakega naroda in vsakega veka. *Zgodovina poezije* se ne da misliti brez *zgodovine življenja* tega čuvstva (čudi), in zato se morajo primerjati tudi drugi njega izrazi. V tem oziru služijo [13] razen del drugih umetnosti v novejšem času posebno dobro zlasti *pisma* in *dnevniki*, zlasti če so *neodvisni* od vsakega neposrednega odnošaja k literaturi.«

V nadaljnji razložbi preiskuje Paul različna prašanja, kakoršna nastajajo pri obdelovanju slovstvene zgodovine: o njenih »virih«, v katerih se javljajo slovstvena dela sama; o preučevanju samih spominkov glede različnih odnošajev, po njih zunanji usodi, vsebini in obliki; o neobhodni potrebnosti, da se podá točna karakteristika pisatelja in dela, o kompoziciji, jeziku, estetični vrednosti dela; o avtorstvu; kjer to ni dognano, kakor napr. v dobah, ko je še več ali manj gospodovala brezimenost (anonimnost) slovstvenih del; o zahtevah literarne bijografije itd. Naposled prehaja k prašanju o samem načrtu slovstveno-literarnega dela. »Tiste niti, ki spajajo med seboj različne literarne pojave, se prepletajo tako raznovrstno, da je za literarnega historika zelo težavno, sestaviti si o njih jasno predstavo, še teže pa, priobčiti jo drugim v nepretrgani, skladni sliki. Vsaki načrt (vsaka dispozicija), naj se nam zdi

še tako pripravna, je zvezana z neprilичnostmi. Popolnoma obladati gradivo je mogoče samo tedaj, kadar se po večkratni obdelavi zastran njega porazdelitve uporabijo na nje gradivu³⁷ razna mogoča stališča drugo za drugim.« Tako je mogoče ustanoviti načrt razložbe po posameznih osebah pisateljev. To bi bilo pripravno za voljo tega, ker bi bilo pri tem mogoče, načrtati posebnost pisatelja in postopni razvoj njegovega značaja: njegova dela se tako postavijo v zvezo z njegovo usodo in s splošnim razvitkom njegovega duha; taka razložba bo bijografična, z navedbo vseh tistih historičnih pogojev, kakor jih zahteva obširna bijografija. Ako bi hotel historik podati za vsakega pisatelja podrobno razložbo vseh pogojev njegovega razvitka, bi bilo pri velikem številu pisateljev mnogo ponavljanja, zato ta način ni pripraven za celotno razložbo literature. Mogoče je tudi, porazdeliti razložbo po vrstah literarnih del, pri čemer bi se dalo posebno jasno pokazati na posebnosti vsakega dela, toda pri takem razlaganju bi se mnogokaj moralo siloma raztrgati, kar je med sabo v tesni zvezi, pa se ne nanaša na dotično literarno vrsto. Jako pripravno vtegne biti včasih razdelitev literarnih prikazni po krajih, v katerih so se rodile; toda to je mogoče samo v posebnih primerih ter se ne more uporabljati za celotno razložbo literatur, kakor tudi ne more vsegdar doseči namena za razdelitev gradiva po literarnih šolah. V nobenem primeru, zavr-[14]šuje Paul, ne bo najboljši mogoči celotni pregled dosežen, ako se drži preiskovavec mehanično samo enega določenega načrta. Načrt se mora prilagati posebnim odnošajem v zgodovinskem razvoju. Pri tem je postaviti na sredo ne le del samih, ampak to, kar jim je v podstavo in čegar posledek so ona. V tem zlasti obstoji tudi to, čegar razvitek je treba preiskati«... (Pypin 1–14).

SUMMARY

Karel Štrekelj (1859–1912), presently mostly known as a linguist and ethnologist, was the first university professor in the Austro-Hungarian Empire to give a course on the entire survey of the Slovene literary history (from 1899 to 1901 in Graz, in Slovene). Since this course was not published, studies in history of the Slovene literary scholarship up until now have not paid much attention to it. The present article deals only with the theoretical-methodological part of his introduction, where the basic definitions of the discipline are formulated. The author treats the literary history from a historical-evolutional perspective and characterizes it in terms of the scope of its subject. After he outlines the broadest possible conceptualization of general (i.e., world) literature, he – as a matter of principle and for economical reasons – limits himself to the national literature. Besides its literary works and their authors, he includes folk literature and language into the realm of its subject matter; he also treats a whole conglomerate of forces »from national social and spiritual life« affecting the development of literature. According to Štrekelj, literary history is a part of philology and it studies its subject matter as an expression of national psychology, conditioned by circumstances in reality.

This definition, relying mostly on Taine's philosophy of art and his theory of art scholarship as well as on principal conceptions of German philology, is based on the historical conceptualization of literature and its genetic and functional connection with

³⁷ Nezanესljivo branje.

extra-literary reality, i.e., it belongs to the realm of positivism and historicism. At the time it was topical in the Slovene lands: it agreed with the developmental stage of the field elsewhere in Europe, on which it provided the most in-depth information to date for the Slovene expert community, and it was also functional since it opened new options to the research in literary history. However, the analysis showed that this definition was not an original achievement of Štrekelj's independent thinking, but it was rather taken word for word from the introduction to *Istorija ruskoj literatury* by Aleksandr I. Pypin (vol. 1, 1898).

It was not merely a coincidence that Štrekelj relied on this Russian author. In the second half of the 19th c. Pypin was well known in expert philological and Slavic circles as well as in broader cultural community in the Austro-Hungarian empire, particularly among Slavs and also among Slovenes – for his *History of Slavic literatures*, also translated into German, and for the sympathies he had for the independent development of all Slavic literatures and cultures. Slavic cultural political orientation was therefore apparently the common reference framework, within which Pypin was able to become Štrekelj's main model, particularly for his theoretical-methodological views, that he was developing along with a thorough study of the main trends in the contemporary and older European literary scholarship; he was examining and strengthening these views with a detailed long-term study of Russian literary and cultural history.